

Nr 43

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser i anledning av statens övertagande av lokalhållningen för de allmänna underrätterna, m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte motioner i ämnet.

Genom en den 3 april 1970 dagtecknad proposition, nr 106, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att *dels* antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag med vissa bestämmelser i anledning av statens övertagande av lokalhållningen för de allmänna underrätterna,
 - 2) lag om ändring i lagen (1969: 244) om ändring i rättegångsbalken,
 - 3) lag om ändring i byggningsbalken,
 - 4) lag om ändring i lagen (1964: 645) med vissa bestämmelser angående statens övertagande av huvudmannaskapet för rådhusrätterna,
 - 5) lag om ändring i kommunaltjänstemannalagen (1965: 275),
 - 6) lag om ändring i lagen (1965: 576) om ställföreträdare för kommun vid vissa avtalsförhandlingar m. m.,
 - 7) lag om ändring i landstingslagen (1954: 319),
- dels* bifalla de förslag i övrigt, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Propositionen behandlas, såvitt gäller lagförslagen, av första lagutskottet och i övrigt av statsutskottet.

I samband med propositionen har utskottet behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna I: 1185 av herrar *Axel Kristiansson* och *Mossberger* och II: 1392 av herr *Andersson* i Knäred;

dels de likalydande motionerna I: 1201 av herrar *Alexanderson* och *Ernulf* och II: 1407 av fru *Kristensson m. fl.*;

dels ock motionen I: 1179 av herr *Nils Nilsson*.

Redogörelse för motionerna lämnas på s. 19—21.

Till utskottet har från tingshusstyrelsen i Folkungabygdens domsaga och tingshusstyrelsen i Södersysslets domsaga inkommit en skrift, vari återopas ett sakkunnigullåtande angående rätten till tingshusbyggnadsskyldiges egen-

dom efter statens övertagande av lokalhållningen för de allmänna under-
rätterna.

Av propositionen återges i det följande — förutom lagförslagen — endast inledningen och vad föredragande departementschefen anfört i sin allmänna motivering vid lagrådsremissen. Beträffande innehållet i övrigt får utskottet hänvisa till propositionen. I fråga om propositionens huvudsakliga innehåll kan dessutom hänvisas till utskottets eget yttrande (s. 21 f.).

Lagrådet har lämnat lagförslagen utan erinran.

De vid propositionen fogade lagförslagen är av följande lydelse.

1) Förslag
till
Lag
med vissa bestämmelser i anledning av statens övertagande av
lokalhållningen för de allmänna underrätterna

Härigenom förordnas som följer.

Tingshusbyggnadsskyldiges egendom m. m.

1 §

Tingshusbyggnadsskyldiges fasta egendom, penningmedel, rättigheter och andra tillgångar övertages av staten utan vederlag den 1 januari 1971. Staten övertager samtidigt ansvaret för tingshusbyggnadsskyldiges förbindelser.

2 §

Det åligger tingshusbyggnadsskyldige att meddela de upplysningar och till staten överlämna de handlingar som behövs för att genomföra övertagandet enligt 1 §.

Bestämmelser för fall då kommun fullgör tingshusbyggnadsskyldighet

3 §

Kommun, som fullgör tingshusbyggnadsskyldighet och vid utgången av år 1970 för häradsrätts verksamhet tillhandahåller lokaler vilka tillhör kommunen, skall med nyttjanderätt upplåta lokalerna till staten för underretts bruk med verkan från och med den 1 januari 1971, om staten begär det före den 1 oktober 1970. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning på lokaler som kommunen före den 1 januari 1971 börjat ställa i ordning för underrätts verksamhet.

Tiden för upplåtelsen utgör tio år, om ej annat avtalas. Om staten före upplåtelse tidens utgång väcker fråga om att förvärva lokalerna eller beslutar att i stället uppföra eller förvärva andra lokaler, skall upplåtelsen på statens begäran bestå till dess behövliga lokaler står till statens förfogande.

4 §

Inventarier och annan utrustning som kommun anskaffat uteslutande för häradsrätts behov skall den 1 januari 1971 överlämnas till staten utan vederlag. Telefonabonnemang som kommunen ställt till förfogande för motsvarande behov skall utan vederlag överlätas med verkan från och med den 1 januari 1971.

Utrustning som kommun anskaffat även för annan verksamhet än som avses i första stycket får staten från och med den 1 januari 1971 använda för underrätt i samma omfattning som egendomen förut använts för sådant ändamål. Staten betalar de kostnader för drift och underhåll som föranledes härav.

Rådhusrätts lokaler m. m.

5 §

Bestämmelserna i 3 § äger motsvarande tillämpning i fråga om lokaler som stad äger och som användes eller börjat ställas i ordning för rådhusrätts verksamhet.

Hyresrätt som stad har till lokaler för rådhusrätts verksamhet övertages av staten utan vederlag den 1 januari 1971.

6 §

I fråga om utrustning och telefonabonnemang som stad anskaffat för rådhusrätts verksamhet äger 4 § motsvarande tillämpning.

Kostnadsbidrag

7 §

Stad som vid utgången av år 1970 fullgör lokalhållningsskyldighet för rådhusrätt skall under tio år från och med den 1 januari 1971 betala kostnadsbidrag till staten. Bidraget skall utgå med belopp som varje år motsvarar hälften av stadens sammanlagda kostnader för rådhusrättens lokaler under åren 1967 och 1968. Med kostnader avses härvid marknadshyran för lokalerna samt de verkliga kostnaderna för uppvärmning, belysning och städning.

Bidraget fastställs av myndighet som Konungen bestämmer.

Myndigheten kan träffa avtal med staden om att bidraget skall betalas i annan ordning än som anges i första stycket.

Fastställande av hyra

8 §

För nyttjanderätt som avses i 3 § betalar staten hyra som svarar mot kommunens kostnad för lokalerna.

För nyttjanderätt som avses i 5 § första stycket betalar staten marknadshyra.

Om överenskommelse ej träffas, bestämmas hyran av en för hela landet gemensam nämnd, bestående av en ordförande och två andra ledamöter. Samtliga ledamöter utses av Konungen. En av ledamöterna utses på förslag av Svenska kommunförbundet.

Bestämmelserna i rättegångsbalken om omröstning i domstol med endast lagfarna ledamöter äger motsvarande tillämpning på avgörande av nämnden. Ordföranden skall dock säga sin mening först.

Särskilda bestämmelser

9 §

Åsidosätter tingshusbyggnadsskyldige, stad eller annan kommun sina skyldigheter enligt denna lag kan länsstyrelsen vid vite förelägga den försumlige att fullgöra sin skyldighet. Försuttet vite utdömes av länsstyrelsen.

10 §

I ärende som avses i denna lag företrädes tingshusbyggnadsskyldige efter utgången av år 1970 av senast behöriga stämma eller styrelse.

11 §

Talan mot beslut enligt denna lag av myndighet som avses i 7 § andra stycket föres hos Konungen genom besvär.

Mot beslut av nämnd som anges i 8 § tredje stycket får talan ej föras.

12 §

De kostnader för avveckling av tingshusbyggnadsskyldiges förvaltning som belöper på tiden efter år 1970 betalas av staten.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Genom lagen upphäves förordningen (1945:903) om utdebitering av tingshusmedel. Bestämmelserna i 5 § förordningen skall dock tillämpas till utgången av år 1970.

Vid utgången av år 1970 skall följande författningar upphöra att gälla, nämligen

1. lagen (1909:55 s. 1) ang. skyldighet att delta i kostnaden för byggnad och underhåll av tingshus och häradsfängelse,
2. lagen (1942:658) om bestridande av kostnaderna för domsagas kansli,
3. lagen (1947:153) om tingshusbyggnadsskyldigheten i vissa fall.

Förekommer eljest i lag eller annan författning föreskrift om tingshusmedel skall föreskriften ej gälla efter utgången av år 1970. Föreskrift som avser debitering eller uppbörd av tingshusmedel skall dock äga fortsatt giltighet i fråga om tingshusmedel som bestämts till utdebitering senast för år 1970.

2) Förslag

till

Lag**om ändring i lagen (1969: 244) om ändring i rättegångsbalken**

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1969: 244) om ändring i rättegångsbalken,

dels att punkt 3 av övergångsbestämmelserna skall utgå,

dels att punkt 7 av övergångsbestämmelserna skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

7. Förekommer i — — — — — för rådhusrätt,

b) bestämmelse som avser tingslag och ej angår fråga rörande tingshusbyggnadsskyldighet och därmed sammanhängande åligganden och rättigheter *skall bestämmelsen* i stället gälla domsaga,

b) bestämmelse som avser tingslag, *skall bestämmelsen, om den angår fråga rörande tingshusbyggnadsskyldighet och därmed sammanhängande åligganden och rättigheter, upphöra att gälla samt, om den angår annan fråga, i stället gälla domsaga,*

c) bestämmelse som — — — — — rådhusrätts domkrets.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971.

3) Förslag

till

Lag**om ändring i byggningsbalken**

Härigenom förordnas, att 26 kap. 4 § byggningsbalken skall upphöra att gälla vid utgången av år 1970.

4) Förslag

till

Lag**om ändring i lagen (1964: 645) med vissa bestämmelser angående statens
övertagande av huvudmannaskapet för rådhusrätterna**

Härigenom förordnas, att 3 och 4 §§ lagen (1964: 645) med vissa bestämmelser angående statens övertagande av huvudmannaskapet för rådhusrätterna¹ skall upphöra att gälla vid utgången av år 1970.

5) Förslag

till

Lag**om ändring i kommunaltjänstemannalagen (1965: 275)**

Härigenom förordnas, att 1 § kommunaltjänstemannalagen (1965: 275) skall ha nedan angivna lydelse.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***1 §.²**

Denna lag — — — — — såsom arbetstagare.

Med kommun likställas i denna lag landstingskommun, *municipal-samhälle*, kommunalförbund, *tingslag*, församling, kyrklig samfällighet, skogsvårdsstyrelse, allmän försäkringskassa samt, enligt Konungens bestämmande, annan allmän inrättning.

Med kommun likställas i denna lag landstingskommun, kommunalförbund, församling, kyrklig samfällighet, skogsvårdsstyrelse, allmän försäkringskassa samt, enligt Konungens bestämmande, annan allmän inrättning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971.

¹ Senaste lydelse av 3 § 1969: 254.

² Senaste lydelse 1968: 266.

6) Förslag

till

Lag**om ändring i lagen (1965: 576) om ställföreträdare för kommun vid vissa avtalsförhandlingar m. m.**

Härigenom förordnas, att 1 § lagen (1965: 576) om ställföreträdare för kommun vid vissa avtalsförhandlingar m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*1 §.¹

Om sådant — — — — — — — — — — reglera detta.

Med kommun likställas i denna lag landstingskommun, *municipalsamhälle*, kommunalförbund, *tingslag*, församling, kyrklig samfällighet, skogsvårdsstyrelse, allmän försäkringskassa och annan allmän inrättning.

Med kommun likställas i denna lag landstingskommun, kommunalförbund, församling, kyrklig samfällighet, skogsvårdsstyrelse, allmän försäkringskassa och annan allmän inrättning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971.

¹ Senaste lydelse 1968: 267.

7) Förslag
till
Lag
om ändring i landstingslagen (1954: 319)

Härigenom förordnas, att 11 § landstingslagen (1954: 319) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §.

Valkrets skall, — — — — — för kretsen.

Stad med — — — — — en valkrets.

Såvitt angår landsbygden verkställ-
les valkretsindelningen, där så lämp-
ligen kan ske, efter domsaga *eller*
tingslag. Annan valkrets än den, vari
två eller flera städer ingå, skall så-
vitt möjligt så utformas, att den kan
omslutas med en sammanhängande
gränslinje.

Såvitt angår landsbygden verkstäl-
les valkretsindelningen, där så lämp-
ligen kan ske, efter domsaga. Annan
valkrets än den, vari två eller flera
städer ingå, skall såvitt möjligt så ut-
formas, att den kan omslutas med
en sammanhängande gränslinje.

Då särskilda — — — — — 15 000 invånare.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971.

Inledning

1964 års riksdag begärde utredning av frågan om de närmare formerna för ett statligt övertagande av skyldigheten att hålla lokaler för de allmänna underrätterna (1LU 35, rskr 324). I anslutning härtill förklarade riksdagen att ståndpunktstagandet i frågan om statens övertagande av lokalhållningen borde anstå till dess principerna för en ny domkretsindelning har fastslagits. Med anledning av proposition om de allmänna underrätternas organisation har 1969 års riksdag fastslagit vissa principer för domkretsindelningen (prop. 1969: 44, 1LU 38, rskr 283).

Riksdagens begäran om utredning ledde till att en arbetsgrupp inom justitiedepartementet (domstolsberedningen) år 1968 fick i uppdrag att utreda frågan om villkoren för statens övertagande av skyldigheten att hålla lokaler för de allmänna underrätterna. Utredningens resultat har lagts fram i en promemoria angående ett statligt övertagande av lokalhållningsskyldigheten för underrätterna (Stencil Ju 1969: 19). Promemorian innehåller förslag till lag i ämnet.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av justitiekanslern (JK), samtliga hovrätter, byggnadsstyrelsen, kammarkollegiet, statskontoret, riksrevisionsverket, statens avtalsverk, statens personalbostadsdelegation, samtliga länsstyrelser, Svenska kommunförbundet, Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare (domarföreningen), Landsorganisationen i Sverige (LO) och Sveriges akademikers centralorganisation (SACO). Till länsstyrelsernas remissyttranden har fogats yttranden från tingshusbyggnadsskyldige i nästan alla tingslag och från alla rådhusrättsstäder m. fl. Vissa hovrätter har bifogat yttranden från borgmästare och häradshövdingar.

I årets statsverksproposition (prop. 1970: 1 bil. 4) förelades riksdagen förslag om att staten skall överta lokalhållningen för de allmänna underrätterna den 1 januari 1971. I anslutning härtill anfördes att jag under våren 1970 hade för avsikt att anmäla förslag till den lagstiftning som fordras för övertagandet, så snart det omfattande utredningsmaterial som samlats i frågan hunnit bearbetas.

Riksdagen har den 11 mars 1970 bifallit förslaget om förstatligande (SU 34, rskr 94).

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Geijer*, i sin allmänna motivering till förslagen följande.

Genom förstatligandet av rådhusrätterna den 1 januari 1965 togs ett stort

steg mot ett helstatligt domstolsväsende. Den enda uppgift som ännu inte övertagits av staten är lokalhållningen för de allmänna underrätterna. När det gäller häradsrätterna är det tingslagen som är skyldiga att hålla kansli- och sammanträdeslokaler jämte möbler och viss annan utrustning. För denna uppgift bildar invånarna i varje tingslag en specialkommun, tingshusbyggnadsskyldige. Specialkommunens kostnader täcks genom en särskild skatt, tingshusmedel. Stad med rådhusrätt har att i samma utsträckning svara för lokaler m. m. för rådhusrätten. Kostnaderna täcks med kommunalskattemedel.

Frågan hur lokalhållningen för underrätterna bör ordnas har övervägts av åtskilliga utredningar under tidernas lopp. Vid flera tillfällen har förordats att staten övertar också denna del av kostnadsansvaret för underrätterna. Vid årets riksdag har frågan fått sin slutliga lösning. I statsverkspropositionen (bilaga 4 s. 54) förelades riksdagen ett principförslag om att staten skall överta lokalhållningen den 1 januari 1971. Riksdagen biföll förslaget den 11 mars 1970.

Frågan om de närmare villkoren för det statliga övertagandet av lokalhållningsskyldigheten togs inte upp i statsverkspropositionen. Jag anmälde där att frågan krävde närmare övervägande och att förslag till lagstiftning skulle läggas fram för riksdagen senare. Jag är nu beredd att presentera ett sådant förslag. Det bygger i allt väsentligt på en promemoria som under år 1969 upprättades inom domstolsberedningen i justitiedepartementet. Promemorian har remissbehandlats.

Innan jag går in på de förslag som lagts fram i promemorian vill jag lämna några uppgifter som belyser *nuvarande lokalförhållanden* och värdet av den egendom som lokalhållarna tillhandahåller för underrätternas verksamhet. Inledningsvis vill jag nämna att nuvarande häradsrätter och rådhusrätter den 1 januari 1971 ersätts av en ny, enhetlig underrättsorganisation. De nya domstolarna kommer att kallas tingsrätter.

I hela landet finns f. n. sammanlagt 135 allmänna underrätter, varav 27 är rådhusrätter. För häradsrätterna disponeras 146 tingshus. 50 av dem ligger på tingsställe utanför kansliorten. I 124 fall finns personalbostäder i tingshus eller anslutande byggnad. Den alldeles övervägande delen av tingshusen används enbart för domstolsändamål jämte — i vissa fall — personalbostäder. Enligt en inventering som utfördes under hösten 1968 och som redovisas i promemorian uppgick de sammanlagda taxeringsvärdena för tingshusen till i runt tal 71 milj. kr. och brandförsäkringsvärdena till 210 milj. kr. De årliga driftkostnaderna för tingshusen uppgick till 2,9 milj. kr. och underhållskostnaderna till 1,5 milj. kr.

För 27 domstolar hyrs lokaler, delvis som tillskott till tingshus. Enligt inventeringen uppgick hyreskostnaderna samt kostnaderna för städning och belysning i dessa fall till sammanlagt 830 000 kr. om året.

Inventarier fanns till ett uppskattat värde av sammanlagt 14,5 milj. kr.

Tingshusbyggnadsskyldige har vidare betydande fonder och banktillgodohavanden. Beloppen växlar dock något år från år. Enligt den inventering som jag nyss nämnde fanns tillgångar av detta slag till ett värde av 38 milj. kr. Också andra slag av tillgångar finns i många fall. Å andra sidan redovisades skulder till ett belopp av 14,3 milj. kr.

Hos så gott som alla tingslag finns anställda en eller flera tingshusvaktmästare. Antalet anställda av denna kategori uppgick 1968 till 162, varav ett hundratal med heltidsanställning. Härtill kommer särskild städningpersonal till ett antal av omkring 90.

Beträffande rådhusrättsstäderna är läget annorlunda, eftersom lokalhållningen här inte utgör någon från den kommunala förvaltningen i övrigt helt fristående verksamhet. Någon särskild förmögenhetsmassa för domstolsverksamheten finns sålunda inte. Samtliga rådhusrätter har lokaler i byggnad som ägs av vederbörande stad men till skillnad från förhållandena på landet är det bara i ett fåtal fall som domstolen förfogar över hela byggnaden. I regel används byggnaden också för annan verksamhet, framför allt kommunal sådan. Om man fördelar taxeringsvärdena för de byggnader, som inrymmer rådhusrätt, efter den disponerade lokalytan motsvarar rådhusrätternas andelar av hela lokalytan ett sammanlagt värde av 30 milj. kr. Motsvarande fördelning av brandförsäkringsvärdena ger till resultat 70 milj. kr. Hyresvärdet av rådhusrättslokalerna uppgick enligt den förut nämnda inventeringen till 5 milj. kr. om året och de årliga omkostnaderna till 1,8 milj. kr. Inventarier har redovisats till ett värde av 8,8 milj. kr.

Förslagen i promemorian går ut på skilda lösningar i fråga om lokalhållningen för domstolar som i dag är häradsrätter och lokalhållningen för domstolar som i dag är rådhusrätter. Beträffande lokalhållningen för häradsrätterna innebär förslaget att staten, när den övertar tingshusbyggnadsskyldigheten, också övertar tingshusbyggnadsskyldiges samtliga tillgångar och förpliktelser utan att något vederlag för tillgångarna utgår. I fråga om lokalhållningen för rådhusrätterna föreslås att staten får hyresrätt till lokalerna under viss tid och att staden betalar ett kostnadsbidrag till staten. Jag återkommer strax till den närmare innebörden i detta förslag.

Jag följer i fortsättningen samma uppdelning som i promemorian och uppehåller mig alltså först vid frågan om *lokalhållningen för häradsrätterna*, dvs. frågan om övertagandet av den skyldighet som f. n. åvilar tingshusbyggnadsskyldige. Den lösning som i denna del föreslagits i promemorian har i princip godtagits eller lämnats utan erinran av omkring halva antalet berörda lokalhållare och av en klar majoritet bland övriga remissinstanser.

Flerparten av de remissinstanser som avstyrker förslaget anser att staten bör betala vederlag för egendom som överläs. Så gott som undantagslöst förordas därvid att vederlaget skall tillfalla primärkommunerna inom tingslaget.

Såsom anförts i promemorian finns det tre i och för sig tänkbara lösningar av frågan hur övertagandet av lokalhållningen närmare bör utformas. Staten kan i fortsättningen hyra de domstolslokaler som behövs eller staten kan överta de tingshusbyggnadsskyldiges egendom med äganderätt. I sistnämnda fall kan man tänka sig antingen att staten betalar vederlag för egendomen eller att staten övertar egendomen utan gottgörelse.

Hyresalternativet har avvisats i promemorian och har få förespråkare bland remissinstanserna. Jag delar uppfattningen att detta alternativ har avgjorda nackdelar. Den främsta invändningen är att specialkommunerna skulle komma att bestå uteslutande för att äga och förvalta domstolslokaler som skulle upplåtas till staten. Detta kan inte vara en rationell och ändamålsenlig ordning. En tänkbar variant av hyresalternativet är att lokalbeståndet kommunaliseras och att staten hyr lokalerna av primärkommunerna. Enligt min mening skulle emellertid en sådan lösning inte möta någon större förståelse på kommunalt håll. Med hänsyn till vad jag nu har anfört anser jag inte att hyresalternativet bör genomföras.

Vad sedan gäller frågan om vederlag bör utgå eller inte utgå för egendom som staten övertar kan, såsom promemorian och remissyttrandena visar, åtskilliga skäl anföras för den ena eller andra lösningen. Vad som främst talar för den lösning som förordats i promemorian är enligt min mening följande. Om all egendom som tillhör tingshusbyggnadsskyldige övertas av staten utan att någon annan egendom kommer i dess ställe kan den specialkommun som de tingshusbyggnadsskyldige utgör avvecklas med en gång. Anordningen med en specialkommun med särskild beskattningsrätt är otidsenlig och orationell. Det står helt i överensstämmelse med utvecklingen på andra samhällsområden att sådana speciella arrangemang bringas att upphöra. Vidare anser jag det vara följdriktigt att den växling av lokalhållare, som nu skall ske enligt riksdagens beslut, genomförs på det sättet att den nye lokalhållaren bara träder in i den förres ställe. Den egendom som tingshusbyggnadsskyldige äger har anskaffats för medel som erhållits genom utdebitering. I princip innebär den beslutade reformen ingenting annat än att man byter huvudman och ersätter en finansieringsmetod med specialbeskattning med en annan metod som innebär att kostnaderna täcks genom den allmänna beskattningen.

För den i promemorian förordade lösningen talar enligt min mening vidare det skäl av statsfinansiell natur som har anförts i promemorian. Som där har framhållits förestår betydande investeringar i om- och nybyggnad av domstolslokaler som en följd av de ändringar i domkretsindelningen som 1969 års riksdag beslutat. Om staten inte hade övertagit lokalhållningen skulle dessa kostnader ha åvilat de tingshusbyggnadsskyldige. Därför är det enligt min åsikt också helt rimligt att de medel som nuvarande lokalhållare reserverat för byggnadsändamål i form av fonder och andra tillgodohavanden övergår till staten som skall genomföra byggnadsprogrammet i egenskap av ny lokalhållare.

Mot den föreslagna lösningen har i några remissyttranden invänts att den innebär stora orättvisor olika tingshusbyggnadsskyldige emellan, eftersom de som har en god ställning i form av välhållna tingshus och reserverade medel behandlas på samma sätt som de som har dåliga tingshus och inga tillgångar av betydelse i övrigt. I likhet med vad som har anförts i promemorian anser jag emellertid att det är omöjligt att konstruera en metod som ger matematisk rättvisa mellan olika tingshusbyggnadsskyldige. Härtill kommer att rättviseresonemanget är berättigat bara om de ekonomiska olikheter som råder mellan tingshusbyggnadsskyldige beror på större eller mindre omsorg och förutseende i förvaltningen och inte på yttre omständigheter såsom skillnader i skatteunderlag o. d. Att säkert påvisa orsakerna till förefintliga olikheter låter sig dock inte göra.

Sammanfattningsvis anser jag att man måste låta praktiska och statsfinansiella skäl av det slag som jag nu har anført vara avgörande när man tar ställning till förslaget i promemorian.

På grund av det anförda ansluter jag mig till den lösningen att tingshusbyggnadsskyldiges samtliga rättigheter och andra tillgångar samt förpliktelser övertas av staten utan att något vederlag lämnas för tillgångarna. Detta stämmer överens med det förfarande som tillämpades när staten den 1 januari 1944 övertog den allmänna väghållningen på landet.

I vissa remissyttranden har man reagerat mot en konsekvens av förslaget som hänger samman med att lokalhållningsreformen till tiden sammanfaller med ändringar i domkretsindelningen. På några håll uppkommer nämligen den situationen att tingslag lämnar över till staten betydande tillgångar i form av fast egendom och penningmedel samtidigt som ortens domsagokansli dras in. Jag vill framhålla att det inte ligger någon principiell nyhet i detta. Det står helt i överensstämmelse med sedan länge rådande praxis i ärenden om domkretsindelning att ett tingslag som helt eller delvis går upp i ett annat också lämnar över tillgångar till den nybildade enheten. Jag är emellertid medveten om att det föreligger ett eller annat extremt fall där tingslag som förlorar domstolskansli har — förutom tingshus och vad därtill hör — ovanligt stora fonder. Det kan finnas vissa skäl för en särbehandling av ett sådant fall. Samma betraktelsesätt kan anläggas när situationen är sådan att egendomen — t. ex. ett tingshus — inte längre behövs för domstolsbruk och staten inte heller för annat ändamål har intresse av egendomen.

En lösning av sådana frågor som jag nu har nämnt är att staten efter framställning från berörd primärkommun överlåter egendomen helt eller delvis till kommunen på förmånliga villkor. Jag förutsätter att frågor av denna art skall kunna lösas förhandlingsvägen.

Ett annat undantagsfall som kan motivera viss särbehandling föreligger när ett tingshus på statens begäran byggts särskilt stort för att hysa också annan statlig myndighet än domstolen. Också i ett sådant fall bör frågan om kompensation kunna lösas genom förhandlingar.

Kungl. Maj:t bör bemyndigas att träffa uppgörelse i de förhandlingsfrågor som jag nu har nämnt.

Till vissa särskilda former för fullgörande av tingshusbyggnadsskyldighet återkommer jag i det följande.

Som jag redan har antytt innebär förslaget i fråga om *lokalhållningen för rådhusrätterna* en annan lösning än den som har förordats i fråga om tingshusbyggnadsskyldigheten. Lokalhållningen för rådhusrätterna är inte en fristående uppgift som finansieras i särskild ordning. Den egendom som ställs till domstolens förfogande är därför inte heller en särskild föremögenhetsmassa, skild från stadens övriga tillgångar. Praktiskt sett föreligger dessutom den skillnaden i förhållande till tingshusbyggnadsskyldiges lokalhållning att rådhusrätt i allmänhet inte disponerar hel byggnad för sin verksamhet. I flertalet fall används sådan byggnad också och ofta till huvudsaklig del för primärkommunens egen verksamhet. Dessa omständigheter medför enligt promemorian att man beträffande rådhusrätternas lokaler inte kan direkt överföra den principlösning, som föreslagits i fråga om lokalhållningen för häradsrätterna.

Det förslag som läggs fram i promemorian innebär i huvudsak följande. Rådhusrättsstad behåller äganderätten till de fastigheter där domstolslokaler upplåtits. I stället betalar staden ett bidrag till statens kostnader för lokalhållningen. Bidraget motsvarar stadens nuvarande kostnader under tio år. Om annat inte avtalas betalas bidraget i årliga poster under de närmaste tio åren. För att trygga statens lokalbehov för domstolarna under en övergångstid tillförsäkras staten hyresrätt till de lokaler som vid förstatligandet är avsedda för domstolsbruk. Hyresrätten skall kunna bestå i tio år. Under särskilda förhållanden har staten rätt till förlängning. För dispositionsrätten till lokalerna skall staten betala marknadshyra.

De allra flesta remissinstanserna har godtagit förslaget i promemorian. Också enligt min mening bör frågan om lokalhållningen i rådhusrättsstäderna lösas så att städerna upplåter hyresrätt till nuvarande domstolslokaler eller överlåter hyresrätten till lokaler som staden hyr för ändamålet och att städerna betalar ett bidrag till staten. Jag delar också uppfattningen att staten bör betala marknadshyra för de lokaler som upplåts och att hyrestiden bör bestämmas till tio år med möjlighet till förlängning.

Beträffande kostnadsbidragets storlek och utformning har i remissyttrandena framförts åtskilliga synpunkter.

I några yttranden förordas en sänkning av bidraget och i andra en höjning. De som förordar en sänkning hänvisar i regel till den lösning som man tillämpade när polisväsendet förstatligades, dvs. ett bidrag som avtrappades under fem år. Enligt min mening är det emellertid rimligt att man vid bestämmandet av bidragets storlek håller fast vid den utgångspunkt som förslaget i promemorian har, nämligen att söka åstadkomma ekonomisk likformighet i behandlingen av lokalhållare på land och i stad.

Med hänsyn härtill anser jag i likhet med en klar majoritet bland remissinstanserna att bidraget inte bör sättas lägre än enligt förslaget.

En uppräknig av bidraget i förhållande till förslaget förordas av statskontoret, som menar att bidraget bör motsvara femton års kostnader eller i varje fall tolv års. Visst stöd för denna ståndpunkt har statskontoret funnit i promemorian. De beräkningar som där har gjorts över värdet av tingshusbyggnadsskyldiges egendom pekar mot att värdet svarar mot ungefär tolv års kostnader för tingshusbyggnadsskyldige. Statskontoret har dessutom åberopat den befolkningsexpansion som är att vänta i stadsregionerna.

Som jag nyss har anfört bör man sträva efter att ekonomiskt sett få ungefärlig likformighet i behandlingen av å ena sidan tingshusbyggnadsskyldige och å andra sidan rådhusrättsstäderna. Det är emellertid orealistiskt att tro att man kan åstadkomma en matematiskt rättvis avvägning. Grundmaterialet är alltför osäkert för att detta skall vara möjligt. Beräkningarna i promemorian av egendomsvärden och kostnader på häradsrättssidan rör sig med approximativa siffror. Byggnadsstyrelsens remissyttrande ger vid handen att årskostnaderna för häradsrätternas lokaler kommer att överstiga de beräknade kostnaderna med 2—3 milj. kr. Redan en sådan ökning innebär en korrigerig av promemorians uppgift om tolv årskostnader till omkring tio. Vidare är att märka att promemorians beräkningar speglar egendomsbeståndet under år 1968. Med hänsyn till dessa förhållanden anser jag att det inte finns anledning frångå förslaget om att kostnadsbidraget skall bestämmas till tio årsbelopp.

Den föreslagna tiden för statens hyresrätt har allmänt godtagits av remissinstanserna. Även jag anser den vara väl avvägd. Jag vill emellertid framhålla att det i vissa fall kan bli aktuellt att avveckla hyresförhållandet redan före utgången av denna tid. Jag förutsätter att avveckling eller förlängning av hyresförhållande föregås av samråd i god tid mellan kontrahenterna.

I vissa fall kan den bästa lösningen av en lokalfråga visa sig vara att staten förvärvar domstolsbyggnad som ägs av en stad. Möjlighet bör finnas till engångsuppgörelse i sådana fall. Det bör också finnas möjlighet att komma överens om en annan ordning för fullgörandet av stads bidragsplikt än den regelmässiga med tio års kostnadsbidrag.

Lokalhållningsskyldigheten för häradsrätt fullgörs i vissa fall i andra former än de ordinära. Jag syftar här på sådana fall då området för tingshusbyggnadsskyldige sammanfaller med primärkommuns område och primärkommunen direkt fullgör lokalhållningsskyldigheten utan att ta ut den särskilda skatt som tingshusmedlen utgör. I den mån egendom ändå kan anses tillhöra den latent specialkommunen bör egendomen enligt min mening följa huvudregeln för tingshusbyggnadsskyldiges egendom och alltså tillfalla staten utan vederlag. I de fall däremot då tillgångar som används

för lokalhållningen tillhör primärkommunen är situationen mycket lik den som föreligger i fråga om rådhusrättsstads lokalhållning. Det skulle därför kunna komma i fråga att tillämpa samma regel som för rådhusrättsstäderna. I överensstämmelse med vad som har anförts i promemorian anser jag emellertid att praktiska skäl talar för en annan metod. Så gott som undantagslöst är det i dessa fall fråga om lokaler som används för tingssammanträden på särskilt tingsställe utanför domstolens kansliort. Mellan tingssammanträdena kommer egendomen i regel till användning för annan verksamhet, för det mesta primärkommunens egen. Den primärkommunala användningen av lokalerna är klart dominerande. Att i sådana fall tillämpa systemet med kostnadsbidrag och marknadshyra ter sig alltför omständligt för både staten och kommunen. Jag ansluter mig därför till förslaget i denna del, enligt vilket staten under tio år får nyttja lokalerna mot ersättning för kommunens kostnader. Jag återkommer i specialmotiveringen till frågan om vad som bör räknas in i dessa kostnader.

De administrativa uppgifterna i fråga om lokalhållningen efter ett förstatligande har berörts av vissa remissinstanser. Många uttalar sig sålunda för en viss decentralisering av lokalhållningen även sedan den överlagits av staten. Man vill härigenom ta till vara de fördelar i form av smidighet och snabbhet vid lokalfrågornas handläggning som är förknippade med nuvarande system, särskilt när det gäller förhållandena i tingslagen.

Efter ett förstatligande kommer lokalerna att förvaltas av byggnadsstyrelsen, dels centralt och dels genom styrelsens regionala organ. Enligt min mening finns det ingen anledning anta annat än att en förvaltning genom byggnadsstyrelsen kommer att fungera väl och effektivt. Jag räknar med att styrelsen kommer att få tillräckliga resurser för sin nya uppgift.

De lokala synpunkterna på byggnads- och förvaltningsfrågor bör emellertid också i det nya systemet kunna komma till uttryck på lämpligt sätt. Både vid byggnadsplaneringen och i det löpande förvaltningsarbetet lär det bli anledning för styrelsen att samråda med företrädare för de lokala domstolarna. Härigenom kan det stora intresse för domstolarnas lokaler som särskilt tingshusbyggnadsskyldige har visat tas till vara i viss utsträckning. Också med hovrätterna såsom chefsmyndigheter för de allmänna underrätterna bör ett samarbete komma till stånd. Vidare kommer styrelsen naturligtvis att i den omfattning som behövs samråda med berörda kommuner på samma sätt som nu sker t. ex. vid planering och utformning av polishus.

Enligt förslaget i promemorian skall staten ha rätt till *ersättning i vissa fall från nuvarande lokalhållare*. Ersättningsanspråk kan enligt promemorian riktas mot tingshusbyggnadsskyldige som efter utgången av juni 1968

1. förfogat över sina tillgångar för annat ändamål än tingshusbyggnadsskyldige haft att tillgodose,

2. utan tillräckliga skäl slutit avtal eller gjort utfästelser vilka avser även tid efter förstatligandet och genom vilka staten tillskyndas avsevärt förfång,

3. eftersatt sina åligganden i sådan grad att lokaler eller inventarier för domstolen icke är i godtagbart skick vid statens övertagande,

4. vidtagit annan särskild åtgärd i syfte att överföra kostnader på staten.

Ersättningsanspråk enligt 3 kan riktas också mot rådhusrättsstad.

Förslaget i denna del har väckt stark kritik bland remissinstanserna. På åtskilliga håll tolkar man förslaget som ett utslag av misstro mot lokalhållarnas verksamhet. Mot förslaget har också inväntats att det omfattar tid innan förslaget gjorts offentligt och att förslaget innebär att anspråk kan grundas på kommunala beslut, som tillkommit i laga ordning och vunnit laga kraft.

Enligt min mening skall man inte läsa in något misstroende mot lokalhållarna i allmänhet i de föreslagna ersättningsbestämmelserna. Inte heller den invändningen att bestämmelserna kan komma att rikta sig mot i formellt riktig ordning fattade beslut anser jag bärande. Bestämmelserna innebär nämligen inte att några beslut rivs upp. Innebörden är i stället den att beslut, som är formellt oantastliga men som betyder att man illojalt förfogar över egendom, kan leda till ett vederlagsanspråk från statens sida. Trots att jag sålunda anser att remisskritiken till stor del skjuter över målet har jag stannat för att inte ta upp någon motsvarighet till promemorians förslag i denna del. Jag har därvid på grund av de uttalanden som har gjorts i många lokalhållares remissyttranden gått ut från att lokalhållarna kommer att lojalt medverka vid genomförandet av reformen, så att situationer av det slag som bestämmelserna riktar sig mot inte kommer att uppstå. En annan omständighet som jag har beaktat är att den som berörs av ett beslut av tingshusbyggnadsskyldige och som anser att dessa genom beslutet överskridit sin befogenhet kan i vanlig ordning föra talan mot beslutet genom kommunalbesvär.

Personal som intill förstatligandet är anställd hos tingshusbyggnadsskyldige bör beredas tillfälle att gå över till anställning hos staten. Motsvarande bör gälla för personal som är anställd hos kommun för att utföra sådant arbete som kommer att falla under statens huvudmannaskap.

I de delar anställnings- och arbetsvillkor är förhandlingsfrågor avser jag att ge statens avtalsverk förhandlingsuppdrag.

Hyressättningen för bostäder som tingshusbyggnadsskyldige tillhandahåller får omprövas i samband med att staten träder in som hyresvärd. Omprövningen torde komma att åvila statens personalbostadsdelegation.

Motionerna

I *motionerna I: 1185 och II: 1392* yrkas "att riksdagen måtte besluta avslå proposition nr 106 och i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om nytt förslag till lagstiftning i anledning av statens övertagande av lokalhållningen för de allmänna underrätterna i enlighet med de ersättningsprinciper som anförts i motionen".

Till stöd för yrkandet anförs.

Kungl. Maj:ts proposition nr 106 med förslag till lag med vissa bestämmelser i anledning av statens övertagande av lokalhållningen för de allmänna underrätterna innebär, att tingshusbyggnadsskyldiges fasta egendom, penningmedel, rättigheter och andra tillgångar övertages av staten utan vederlag den 1 januari 1971.

Dessa tillgångar beräknas i propositionen till omkring 250 miljoner kronor (om man upptar fastigheterna till försäkringsvärdet) sedan skulderna frånräknats.

I den utredning som föregått propositionen hade upptagits tre olika alternativ för statens övertagande av lokalhållningen, och statsrådet förordar "konfiskeringsalternativet". Som motivering anföres främst praktiska och statsfinansiella skäl. Statsrådet anför som parallellfall det tillämpade förfaringssättet då den allmänna väghållningen 1944 övertogs av staten. Denna jämförelse förefaller synnerligen krystad och faller på sin egen orimlighet. Närmare till hands borde varit förfarandet vid polisväsendets förstatligande. Då kom ej konfiskering av annans egendom i fråga.

Förslaget är utan tvekan enkelt och ger staten betydande tillgångar. Från rättssynpunkt är det emellertid ytterst stötande att tillämpa ett förfaringssätt som här föreslås. Förfaringssättet öppnar oanade perspektiv för framtiden, för konfiskering av egendom utan vederlag.

Det enda rimliga förfaringssättet synes vara att staten får rätt att mot skäligt vederlag inlösa den egendom som anses behövlig för rättsväsendet. Tingshusbyggnadsskyldige avvecklas, och dess tillgångar fördelas på de kommuner som ingår i tingslaget efter antalet skattekronor. Om det anses erforderligt eller lämpligt med kommunala bidrag till staten, vilket starkt kan ifrågasättas, under en övergångstid, som föreslås för kommuner med rådhusrätt, skall givetvis kommunerna i så fall behandlas lika. En sådan lösning sammanfaller närmast med departementspromemorians andra alternativ.

I *motionerna I: 1201 och II: 1407* yrkas dels att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 106 måtte besluta, att staten mot ersättning inlöser tingshusbyggnadsskyldiges tillgångar samt att städerna befrias från skyldighet att bidra till lokalhållningen för underrätterna från och med år 1971, dels att vederbörande utskott utformar härför erforderlig lagtext.

Till stöd för yrkandena anförs.

Enligt principbeslut av riksdagen skall staten överta ansvaret för lokalhållningen vid de allmänna underrätterna från den 1 januari 1971. I proposition 106 framläggs förslag om sättet för övertagandet, innebärande att

staten utan vederlag övertar tingshusbyggnadsskyldiges tillgångar. Den ekonomiska ställningen för de tingshusbyggnadsskyldige är emellertid mycket varierande på olika orter. På många håll har förvaltningen skötts med stor förtänksamhet, och värdefulla tillgångar i form av byggnader, inventarier och ibland även fondmedel samlats för att underlätta fullgörande för framtiden av den i lag stadgade skyldigheten att hålla tingshus. I några fall har fonder samlats särskilt med tanke på förestående nybyggnad. I andra fall däremot har utdebiteringen hållits nere och endast de nödvändigaste behoven tillgodosetts. Där lokaler förhyrts i annan tillhörig byggnad har även kapitalbildningen varit obetydlig. De medel som stått till förfogande utgörs av skattemedel, utdebiterade efter samma grunder som den allmänna kommunalskatten. I själva verket kan man säga att dessa medel utgör en del av de skattemedel som kommunerna haft möjlighet att ta i anspråk. Det skulle därför utgöra en orättvisa mot många kommuner och invånarna i dessa, om medel som avsatts för framtida ändamål utan ersättning indrogs till staten. Det sammanlagda värdet av dessa tillgångar är betydande och uppgår — om man räknar med byggnadernas verkliga värde — till åtminstone 200 miljoner kronor, men värdena är mycket ojämnt fördelade på de olika tingslagen. Då staten övertar lokalhållningen bör den egendom som erfordras för fullgörande härav i framtiden inlösas av staten och ersättningen fördelas på de berörda kommunerna i proportion till skatteunderlaget. I analogi härmed bör städerna, som enligt propositionen får behålla sina rådhus, befrias från skyldighet att under viss tid bidra till lokalhållningsskyldigheten. Särskilt stötande ter sig det framlagda förslaget i de fall då ett befintligt tingshus icke kommer till användning för detta ändamål i framtiden. Staten skall enligt förslaget utan ersättning tillägga sig äganderätten till dessa tingshus, som uppförts med kommunala medel, för att sedan eventuellt sälja dem till vederbörande kommun om de kan användas för kommunalt förvaltningsändamål.

På grund av det anförda föreslår vi följande ändringar i den framlagda lagtexten.

1 § föreslås få följande lydelse:

Tingshusbyggnadsskyldiges fasta egendom, penningmedel, rättigheter och andra tillgångar övertas av staten den 1 januari 1971 mot skälig ersättning, som fördelas mellan de i området ingående kommunerna i förhållande till antalet skattekronor enligt 1971 års taxering. Från ersättningen avräknas ett belopp motsvarande de tingshusbyggnadsskyldiges skulder, vilka samtidigt övertas av staten.

1 4 § första punkten ersätts »utan vederlag» av orden »mot skälig ersättning».

7 § och rubriken Kostnadsersättning samt 11 § första stycket utgår, i anledning varav 8—12 §§ omnumreras.

8 § och rubriken härtill jämkas så att den där angivna nämnden fastställer även ersättning, som avses i 1 och 4 (6) §§.

I *motionen I: 1179* yrkas att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 106 måtte besluta, 1. att fonder, bankmedel och liknande tillgångar, såvitt de ej är erforderliga för nära förestående upprustning av tings- och kansli lokaler, fördelas mellan de i tingslagen ingående primärkommunerna; 2. att staten skall erlägga vederlag för alla lokaler som är erforderliga för domstolsverksamheten och som övertas av staten samt även för i tingshusen

befintliga personalbostäder; 3. att beträffande tingshus som även inrymmer lokaler för kommunala behov överläggningar uppläs med kommunerna för att säkerställa kommunernas tillgång till erforderliga lokaler; samt 4. att alla tingshuslokaler som inte nyttjas för sitt ändamål och sådana som genom ändrad domkretsindelning upphör att tjäna sitt ändamål skall kvarstå som kommunal egendom liksom annan diverse egendom som förvaltas av tingshusbyggnadsskyldige.

Till stöd för yrkandena anförs bl. a. följande.

Den egendom som ägs av de i tingslaget representerade kommunerna och som enligt lagförslaget utan ersättning skall omhändertas av staten omfattar enligt departementspromemorian följande:

- a) tingshus och andra domstolslokaler med inventarier,
- b) fonder, andra bankmedel och liknande tillgångar,
- c) fastigheter som förvärvats som reserv för framtida nybyggnader eller tillbyggnad av tingshus,
- d) personalbostäder, som inte ligger i tingshus utan t. ex. i särskild byggnad på tingshusfastighet eller på annan fastighet eller som utgörs av bostadsrätt- eller hyreslägenhet,
- e) diverse egendom, t. ex. tingshus som inte längre används för domstolsverksamhet, klockstapel på förutvarande tingsställe, markområde med minnessten på förutvarande tingsplats.

I många kommuner har tingshusen inte enbart byggts med tanke på att tjäna som tingslokal, utan tvärtom har det kommunala lokalbehovet varit av stor betydelse. Tingsalen, som nyttjas vid tingstillfällena, har inbyggts i ett hus som till väsentlig del tjänat och fortfarande tjänar som kommunalhus. Genom den beslutade ändringen i domkretsindelningen — som medför indragningar av såväl tingsställen som domsagokanslier — kommer dessa förhållanden att bli än mer markanta. Att kommunerna skulle nödgas återköpa sina egna tillgångar skulle sannolikt av de drabbade i stor omfattning upplevas som mycket stötande.

De i propositionen anförda motiven för att staten utan vederlag skulle överta de kommunala tillgångar som här avses kan inte anses som bärande. Svårigheten att fördela tillgångarna mellan de primärkommuner som ingår i specialkommunen lär inte vara större än den som varit i fråga om att fördela skyldigheterna, vilket bevisligen gått bra. Motiveringen att man måste låta statsfinansiella och praktiska skäl vara avgörande synes ännu mindre övertygande. Statsfinansiella skäl skulle sannolikt kunna åberopas i många fall för omhändertagande av såväl kommunal som enskild egendom. Så har skett tidigare i vårt lands historia.

Utskottet

Staten skall enligt beslut av innevarande års riksdag överta lokalhållningen för de allmänna underrätterna den 1 januari 1971. I propositionen läggs fram förslag till lagstiftning om villkoren för övergången till statligt huvudmannaskap. Vidare tas upp vissa organisations- och anslagsfrågor som hänger samman med reformen. I sistnämnda del har propositionen remitterats till statsutskottet. I övrigt behandlas den av första lagutskottet.

Lagförslaget innehåller skilda lösningar för avvecklingen av den nuvarande lokalhållningsskyldigheten, som i fråga om häradsrätterna fullgörs av de s. k. tingshusbyggnadsskyldige och i städer med rådhusrätt åvilar vederbörande stad. Tingshusbyggnadsskyldiges samtliga tillgångar och skulder föreslås övergå till staten utan att något vederlag betalas. Den specialkommun som de tingshusbyggnadsskyldige utgör upphör därmed. I vissa fall fullgörs tingshusbyggnadsskyldighet av primärkommun. För sådant fall föreslås att staten tillförsäkras nyttjanderätt under tio år till lokaler som primärkommunen upplåter för häradsrätt. För användningen av lokalerna skall staten enligt förslaget betala ersättning som svarar mot kommunens kostnader. I fråga om rådhusrättsstäderna innebär förslaget att staten får hyresrätt till de lokaler som städerna f. n. upplåter för rådhusrätterna och att städerna betalar staten ett bidrag till statens kostnader för lokalhållningen. Bidraget motsvarar nuvarande kostnader för domstolslokalerna under tio år. Hyresrätten skall kunna bestå i tio år med vissa möjligheter till förlängning. Staten skall betala marknadshyra för lokalerna.

För speciella fall förutsätts att de resultat som lagen leder till skall kunna jämkas genom särskilda förhandlingar.

I de i anledning av propositionen väckta motionsparen I: 1185 och II: 1392 samt I: 1201 och II: 1407 ävensom motionen I: 1179 godtas inte förslaget i propositionen att tingshusbyggnadsskyldiges tillgångar skall övergå till staten utan att vederlag betalas. Det i propositionen föreslagna förfarings sättet är enligt motionerna I: 1185 och II: 1392 ytterst stötande och öppnar oanade perspektiv för framtiden för konfiskering av egendom utan vederlag. I motionerna I: 1201 och II: 1407 uttalas bl. a. att med hänsyn till den varierande utdebiteringen och kapitalbildningen inom olika tingshusbyggnadsskyldige det skulle utgöra en orättvisa mot många kommuner och kommunmedlemmar om samtliga tillgångar utan ersättning indrogs till staten. Särskilt stötande ter sig enligt motionärerna förslaget i de fall då ett befintligt tingshus efter statens övertagande inte kommer till användning som domstolslokal. I sådant fall skulle, då byggnaden erfordras för kommunalt förvaltningsändamål, situationen kunna bli den att kommunen av staten nödgades köpa egendom som uppförts med kommunala medel. Liknande synpunkter anförs i motionen I: 1179. Enligt samtliga motioner bör den egendom, som erfordras för fullgörandet av statens lokalhållning, inlösas av staten och ersättningen fördelas på de berörda kommunerna i proportion till skatteunderlaget. Härjämte bör, enligt motionerna I: 1201 och II: 1407, städerna befrias från den i propositionen föreslagna skyldigheten att under viss tid bidra till lokalhållningsskyldigheten.

I motionerna I: 1185 och II: 1392 innebär hemställan att riksdagen skall avslå propositionen och anhålla om nytt förslag till lagstiftning. Yrkandet i motionerna I: 1201 och II: 1407 går ut på att riksdagen skall besluta att staten mot ersättning inlöser tingshusbyggnadsskyldiges tillgångar och att

städerna befrias från skyldigheten att bidra till lokalhållningen för underätterna från och med år 1971. I motionen I: 1179 slutligen yrkas att fonder, bankmedel och liknande tillgångar, såvitt de ej är erforderliga för nära förestående upprustning av tings- och kanslilokaler, fördelas mellan de i tingslagen ingående primärkommunerna samt att staten skall erlægga vederlag för alla lokaler, som är erforderliga för domstolsverksamheten och som övertas av staten, ävensom för i tingshusen befintliga personalbostäder. Vidare yrkas i motionen att, beträffande tingshus som även inrymmer lokaler för kommunala behov, överläggningar upptas med kommunerna för att säkerställa kommunernas tillgång till erforderliga lokaler samt att alla tingshuslokaler som inte nyttjas för sitt ändamål och sådana som genom ändrad domkretsindelning upphör att tjäna sitt ändamål skall kvarstå som kommunal egendom liksom annan diverse egendom som förvaltats av tingshusbyggnadsskyldige.

De genom propositionen framlagda förslagen bygger på en promemoria som under år 1969 upprättades inom domstolsberedningen i justitiedepartementet. Vid remissbehandling av promemorian utsattes förslagen för stark kritik. Detta gäller framför allt den lösning som framlades i fråga om lokalhållningen för häradsrätterna. Sålunda avstyrkte ett femtiotal lokalhållare helt förslaget. Ett tjugotal föreslog större eller mindre modifikationer. Invändningarna föranledde emellertid inte några ändringar i förslaget huvudlinjer; propositionens förslag överensstämmer i allt väsentligt med dem som fördes fram i promemorian.

Enligt utskottets mening är kritiken mot förslagen i väsentliga avseenden starkt motiverad. Vad först gäller lokalhållningen för häradsrätterna, d. v. s. frågan om övertagandet av den skyldighet som för närvarande åvilar tingshusbyggnadsskyldige, innebär propositionen som ovan nämnts att staten övertar tingshusbyggnadsskyldiges fasta egendom, penningmedel, rättigheter och andra tillgångar utan att vederlag lämnas. Redan på principiella grunder är en sådan lösning mindre tilltalande. Den står även i strid med vad som eljest varit vanligt vid liknande huvudmannaskapsreformer på andra områden, t. ex. vid förstatligandet av polisväsendet eller slopandet av städernas skyldighet att hålla tullhus.

Som närmare utvecklas i motionerna I: 1201 och II: 1407 innebär propositionens förslag också stora orättvisor olika tingshusbyggnadsskyldige emellan, eftersom de som har en god ställning i form av välhållna tingshus och reserverade medel behandlas på samma sätt som de som har tingshusen i dåligt skick och inga tillgångar av betydelse i övrigt. Sannolikt är det som departementschefen framhåller omöjligt att konstruera en metod som ger matematisk rättvisa mellan olika tingshusbyggnadsskyldige. Svårigheterna härvidlag kan emellertid knappast motivera att samtliga tingshusbyggnadsskyldige blir utan varje form av ersättning för den egendom, sannolikt värd mer än 200 milj. kr., som staten övertar.

Som särskilt stötande framstår propositionens förslag i de fall då ett tingslag till staten överlämnar betydande tillgångar samtidigt som ortens domsagokansli — på grund av ändringar i domkretsindelningen — dras in. Om situationen i sådant fall är den som beskrivs i motionen I: 1179, nämligen att tingshuset också används för kommunalt ändamål, skulle förslaget få den verkan att staten utan att lämna ersättning tillägnar sig äganderätten till fastigheten, varefter kommunerna, om andra lokaler saknas för det angivna ändamålet, skulle nödgas återköpa den, oaktat den uppförts av medel som skattevägen uttagits av kommunmedlemmarna. Den möjlighet till särbehandling som propositionen öppnar för vissa fall synes ingalunda innebära garantier för en rimlig uppgörelse för kommunernas del. Den anvisade förhandlingsvägen synes för övrigt erbjudas endast i vissa helt speciella fall och inte t. ex. då situationen är den att ett tingshus på kommunens begäran byggts särskilt stort för att hysa också kommunal myndighet eller eljest används för kommunala ändamål.

Än mer otillfredsställande torde lösningen i propositionen te sig för invånare i kommun, som efter statens övertagande av huvudmannskapet läggs samman med rådhusrättsstad; i samband med förstatligandet får de avstå sin andel i tingshusbyggnadsskyldiges egendom och efter sammanläggningen skall de delta i finansieringen av de kostnadsbidrag som staden skall betala.

Det anförda leder enligt utskottets mening till att de praktiska och statsfinansiella skäl som åberopas för propositionens förslag icke bör vara avgörande när man tar ställning till villkoren för statens övertagande av lokalhållningen för häradsrätterna. Anledning kunde i och för sig finnas att i enlighet med yrkandet i motionerna I: 1185 och II: 1392 avslå propositionen och anhålla om nytt lagförslag i överensstämmelse med de ersättningsprinciper som förordas i samtliga föreliggande motioner. De av motionärerna och utskottet önskade ändringarna synes emellertid kunna tillgodoses genom relativt begränsade justeringar av Kungl. Maj:ts förslag. Utskottet förordar därför i huvudsaklig överensstämmelse med motionerna att riksdagen beslutar en lösning som väsentligen innebär följande. Staten övertar mot skälig ersättning tingshusbyggnadsskyldiges samtliga tillgångar. Ersättningen för inlöst egendom fördelas mellan berörda kommuner i proportion till skatteunderlaget. Egendom som inte erfordras för fullgörandet av lokalhållningen och inte heller kan sägas tillgodose domstolsverksamheten i vidsträckt mening bör, där kommunen så önskar, på samma villkor återgå till vederbörande kommun. Utskottet förutsätter att frågor härom kan lösas genom förhandlingar. Om tingshus, som även inrymmer lokaler för kommunala behov, övertas av staten bör — i enlighet med vad som yrkas i motionen I: 1179 — förhandlingsvägen tillses att kommunernas tillgång till erforderliga lokaler säkerställs. Kungl. Maj:t bör, i erforderlig omfattning, bemyndigas att träffa uppgörelse i nu angivna hänseenden. De ersättnings-

frågor som föranleds av utskottets förslag bör prövas av den särskilda nämnd som i propositionen föreslås bli tillfälligt inrättad för fastställande av hyra i vissa fall.

Vad härefter gäller lokalhållningen för rådhusrätterna bör, i enlighet med vad som anförs i motionerna I: 1201 och II: 1407 samt i analogi med ställningstagandena ovan, städerna befrias från den i propositionen föreslagna skyldigheten att under viss tid bidra till lokalhållningsskyldigheten. I övrigt godtar utskottet propositionens förslag i denna del.

Utskottet ansluter sig till propositionens förslag till lösning av sådana fall då kommun fullgör tingshusbyggnadsskyldighet och vid statens övertagande av lokalhållningen tillhandahåller lokaler som tillhör kommunen.

I övrigt har propositionen inte givit utskottet anledning till erinran eller särskilt uttalande.

Den av utskottet förordade lösningen innebär lagtekniskt följande ändringar i förslaget till lag med vissa bestämmelser i anledning av statens övertagande av lokalhållningen för de allmänna underrätterna: 1, 4, 8 och 11 §§ jämkas. Bestämmelserna om kostnadsbidrag i 7 § och 11 § första stycket utgår. Till 7 § överförs bestämmelserna om ersättning för nyttjanderätt. Rubrikerna över 7 och 8 §§ anpassas i enlighet med ändringarna i lagrummen.

Under hänvisning till det anförda hemställer utskottet,

A. att riksdagen avslår motionerna I: 1185 och II: 1392;

B. att riksdagen — med förklaring att det genom propositionen nr 106 framlagda förslaget till lag med vissa bestämmelser i anledning av statens övertagande av lokalhållningen för de allmänna underrätterna icke kunnat i oförändrat skick antagas — i anledning av motionerna I: 1201 och II: 1407 samt I: 1179 i motsvarande del för sin del antager följande

Förslag

till

Lag

med vissa bestämmelser i anledning av statens övertagande av

lokalhållningen för de allmänna underrätterna

Häri genom förordnas som följer.

Tingshusbyggnadsskyldiges egendom m. m.

1 §

Tingshusbyggnadsskyldiges fasta egendom, rättigheter och andra tillgångar övertages av staten den 1 januari 1971 mot skäligen ersättning. Staten övertager samtidigt ansvaret för tingshusbyggnadsskyldiges förbindelser.

Efter avräkning av ett belopp som motsvarar de skulder som övertagits fördelas ersättningen mellan de berörda kommunerna i förhållande till antalet skattekronor enligt 1971 års taxering.

2 §

Det åligger — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — enligt 1 §.

Bestämmelser för fall då kommun fullgör tingshusbyggnadsskyldighet

3 §

Kommun, som — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — underrätts verksamhet.

Tiden för — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — statens förfogande.

4 §

Inventarier och annan utrustning som kommun anskaffat uteslutande för häradsrätts behov skall den 1 januari 1971 överlämnas till staten mot skälig ersättning. Telefonabonnemang som kommunen ställt till förfogande för motsvarande behov skall mot skälig ersättning överlåtas med verkan från och med den 1 januari 1971.

Utrustning som — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — föranledes härav.

Rådhusrätts lokaler m. m.

5 §

Bestämmelserna i — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — rådhusrätts verksamhet.

Hyresrätt som — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — januari 1971.

6 §

I fråga — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — motsvarande tillämpning.

Ersättning för nyttjanderätt

7 §

För nyttjanderätt som avses i 3 § betalar staten hyra som svarar mot kommunens kostnad för lokalerna.

För nyttjanderätt som avses i 5 § första stycket betalar staten marknads- hyra.

Fastställande av ersättning m. m.

8 §

Om överenskommelse ej träffas, bestämmes ersättning som avses i 1 och 3 §§ samt 5 § första stycket ävensom hyra som i 7 § sägs av en för hela landet gemensam nämnd, bestående av en ordförande och två andra ledamöter. Samtliga ledamöter utses av Konungen. En av ledamöterna utses på förslag av Svenska kommunförbundet.

Bestämmelserna i — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — mening först.

Särskilda bestämmelser

9 §

Åsidosätter tingshusbyggnadsskyldige, — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — av länsstyrelsen.

10 §

I ärende — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — eller styrelse.

11 §

Mot beslut av nämnd som anges i 8 § första stycket får talan ej föras.

12 §

De kostnader — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — av staten.

Denna lag — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — Svensk författningssamling.

Genom lagen — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — år 1970.

Vid utgången — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — vissa fall.

Förekommer eljest — — — (= Kungl. Maj:ts förslag) — — — år 1970.

C. att riksdagen i anledning av motionen I: 1179 punkt 3 dels i skrivelse till Kungl. Maj:t ger till kända vad utskottet anfört rörande förhandlingar mellan staten och kommunerna om viss egendom som staten övertar, dels — utöver vad som härutinnan föreslagits av statsutskottet i utlåtande nr 117 — bemyndigar Kungl. Maj:t att i samband med förstatligandet av lokalhållningen för underrätterna, under de förutsättningar utskottet ovan angett, överlåta fast egendom m. m. som staten därvid övertar;

D. att motionen I: 1179, i den mån den ej kan anses be-

svarad genom vad utskottet i det föregående anfört och hemställt, icke föranleder någon riksdagens åtgärd;

E. att riksdagen antager övriga genom propositionen framlagda lagförslag.

Stockholm den 20 maj 1970

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), fröken Mattson (s), herrar Hedlund (s)*, Lidgard (m)*, fru Elvy Olsson (cp), fru Lilly Ohlsson (s)* och herr Hans Petersson (fp);

från andra kammaren: fru Löfqvist (s), fröken Bergegren (s), herrar Martinsson (s)*, Dockered (cp), fru Kristensson (m), herrar Jönsson i Malmö (s), Börjesson i Falköping (cp) och Sjöholm (fp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

Vid B. och C. i utskottets hemställen

av herr *Erik Svedberg*, fröken *Mattson*, herr *Hedlund*, fru *Lilly Ohlsson*, fru *Löfqvist*, fröken *Bergegren*, herrar *Martinsson* och *Jönsson* i Malmö (samtliga s), vilka ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande som börjar på s. 23 med orden "De genom" och slutar på s. 25 med orden "i lagrummen" bort ersättas med text av följande lydelse.

Som ovan framhållits innehåller propositionens förslag en reglering av de grundläggande villkoren och formerna för statens övertagande av lokalhållningen för de allmänna underrätterna. För häradsrätternas del är innebörden av förslaget i princip att man byter huvudman för verksamheten och ersätter den nuvarande finansieringsmetoden — beskattning genom specialkommun — med en annan metod, varigenom kostnaderna täcks genom den allmänna beskattningen. Enligt utskottets mening är det följdiriktigt att den nya lokalhållaren bara träder in i den förres ställe, framför allt som de ändringar i domkretsindelningen som successivt sker i enlighet med 1969 års domstolsreform kommer att medföra betydande investeringar i om- och nybyggnad av domstolslokaler. De medel som genom utdebitering anskaffats för sådana byggnadsändamål bör rimligen komma till användning även om byggnadsprogrammet skall genomföras av en ny lokalhållare. Påståen-

det i vissa av motionerna att förfarandet innebär en konfiskering och är från rättssynpunkt stötande synes mot denna bakgrund helt omotiverat. Det kan i sammanhanget erinras om att samma förfarande tillämpades när staten övertog den allmänna väghållningen på landet. Invändningen i motionerna I: 1201 och II: 1407 att den i propositionen föreslagna lösningen innebär orättvisor mellan de olika tingshusbyggnadsskyldige synes som departementschefen framhåller berättigad bara om de ekonomiska olikheterna har sin grund i större eller mindre omsorg och förutseende i förvaltningen. Att utreda om så är fallet är emellertid som regel inte möjligt. Inte heller torde det vara möjligt att konstruera en metod som ger matematisk rättvisa mellan olika tingshusbyggnadsskyldige. Det kan här inskjutas att motionärernas förslag, att staten skall lösa in den egendom som behövs för domstolsväsendet i fortsättningen och att vederlaget och kvarvarande egendom fördelas på de primärkommuner som ingår i tingslaget, ingalunda är invändningsfritt. Till följd av indelningsändringar har nämligen åtskilliga tingslag under årens lopp fått sina områden ändrade. Vederlag och egendom som skiftades ut skulle därför, om motionärernas förslag genomfördes, ofta komma andra kommuner till godo än dem vilkas invånare bidragit till tingslagens förvärv av egendomen. Eftersom den utskiftade egendomen inte kommer rättsskipningen till godo, skulle förslaget också innebära att den särskilda skatt som tagits ut av tingslagets invånare kom att användas för annat ändamål än den varit avsedd att tillgodose. Avvecklingen av egendomen skulle självfallet också medföra åtskilliga praktiska och organisatoriska problem.

Den speciella situation som påtalas i några av motionerna och som uppkommer då ett tingshus t. ex. genom ändrad domkretsindelning inte längre behövs för domstolsbruk har beaktats i propositionen. Enligt departementschefen kan om staten i sådant fall inte heller för annat ändamål har intresse för egendomen en särbehandling vara motiverad. Detsamma bör enligt departementschefen gälla i vissa fall där ett tingslag, som förutom tingshus har ovanligt stora fonder, på grund av ändringar i domkretsindelningen förlorar ett domstolskansli eller då ett tingshus på statens begäran byggs särskilt stort för att hysa också annan statlig mynlighet än domstolen. I sådana fall bör de berörda primärkommunerna kompenseras. Frågan härom bör lösas genom förhandlingar. Utskottet vill understryka dessa uttalanden och framhålla — vilket också synes vara departementschefens mening — att om kommunen i fall som här sägs önskar förvärva egendomen denna bör överlåtas på förmånliga villkor.

På grund av det anförda ansluter sig utskottet till propositionens förslag om villkoren och formerna för statens övertagande av lokalhållningen för häradsrätterna. Motionerna avstyrks i motsvarande del.

Även i fråga om lokalhållningen för rådhusrätterna godtagger utskottet den i propositionen föreslagna lösningen. Denna innebär enligt utskottets mening att man vid övertagandet uppnår en tillfredsställande ekonomisk

likformighet i behandlingen av lokalhållare på landet och i stad. Här bör understrykas att förslaget öppnar möjlighet till engångsuppgörelse i vissa fall och till annan ordning för fullgörandet av stads bidragsplikt än den regelmässiga med tio års kostnadsbidrag. Motionerna I: 1201 och II: 1407 avstyrks i motsvarande del.

Inte heller i övrigt har propositionen givit utskottet anledning till erinran eller särskilt uttalande.

dels att utskottet under B. och C. bort hemställa,

B. att riksdagen med avslag på motionerna I: 1201 och II: 1407 samt I: 1179, alla i motsvarande del, antager det genom propositionen nr 106 framlagda förslaget till lag med vissa bestämmelser i anledning av statens övertagande av lokalhållningen för de allmänna underrätterna;

C. att riksdagen avslår motionen I: 1179, såvitt avser punkt 3.